

ГОРСКИ ВИЈЕНЦ
можда препевати га, никада превести

Или велики песник мислилаш
мистички да се с Вијенцем
сплете, или нико на њ руку
да не ставља.

Исидора Секулић

Горски вијенац није венац него је грмен велики* нарастао из маленог народа који није мален. Није мален јер му је језик чудо: кујунџијски ред чисте мудрости и поезије. Србин у народу Србин сваки образом и чапћу одговара и за језички израз свој: кажи песму или пословицу или ћути.

Горски вијенац је величанствено и свечано дело мудрости и поезије и језика од саме мудрости и поезије јединственог језика нашег језика. Са Горским вијенцем Владика раде је једним махом прешао пут од архизма до националне класике. Шта се све у Владици тресло и гбило да то извршење остаје у аналитичком смислу тајна. Али дело је ту: кујунџијски трофеј бесмртног духа и савршеног уметника. Дух је распевао истине уметник је пр закивао лепоте. Сваки закивак и мудрост и поезија сваки ред Горског вијенца сутина. У песнику Горског вијенца морало је бити од због духа Душљана и проклете земље Дукље, морало је бити од старих дивљачких наших нагона који се подјаривали само физичком вољама, морало је бити од живе косовске идеје чија је теорија част а пракс смрт, и морало бити од чулних грација и душних трагедија за све светску уметност класично и европски саздаог уметника. Језик тога песника десетерац тога песника не даду се превести! Танко ухо Владицино склоњило је народни десетерац и створило свој. То су стихови у којима не корача једнолики бат дишњеног успона и силаска. То су стихови у којима се чују слободни удари "језика ученог који умје проговорити" / пророк Демјан / и удари "руке која је земљу основала" / пророк Демјан / чују се ти удари као убоји и одбоји из радонице у којој се камен ваја или племенити метал раскуцава. Чујте дивне и разноврсне ударе у десетерцима Њука Мићуновића упућеним Владици Данилу кад овај нешто мукло говори себи у проз:

Тури такве разговоре црне!

Људи трпе, а жене наричу!
Нема посла у плеха главара!

Па је онда кроз нађени стих силовита духовна и песничка моћ Владичина све визије и свако збореше потерала визије и збореша на врхунцима вредности: у мудрост духа у скульптуру језика.

То двоје: мудрост духа и скульптура језика то је жива сила Горског вијенца. „е мисленост него мудрост оно што у области духа стоји сасвим за себе. И не језик речника и стила него вербална жила и мишић мускулатура која од стиха до стиха претставља мраморне актове: бораца светаца жртава победника. И увек мушки скок и мушки преклон главе.

О проклета земљо, пропаласе се!

То и што још следује на уста сардара Ђукотето није драмска импровизија и диминација и како се још даље уубенични говори, то је „на Говилим костих и мраморах“ акт очајног борацког поноса скульптура косовског судилишта са којим немо ни Срби трајати и ваљати докле год нас буде.

Горски вијенац преведен је на шест или седам језика, и превидиће се поново на тих шест седам и на друга језике. Иако се ради тако ће се радити и мора се у те напоре улазити јер дела у јима је дух главно у којима је дух пре и после уметности та дела не дају мира онима које духпријавачи и узнемирује. И ово је прилика да поновимо језициствену реч сликара Ел Грека: Сликарство, госпадо, није уметност него је дух! „а једино је дух свестран и бесиртан. Уметност га помаже у дејству и с њим и кроз њега бесиртна је и она. Претодиоци Горског вијенца напаће дакле и канати даље ударати бравду сад ширу сад дубау док се не изобије пред једног Владици сродног духа који ће у живу снагу усправити дух дела Владичина кроз неки други језик. Хоће ли и тај моћи усправити ову класику науку и као дах и као димар! А дотле ће преводиоци имати великих мука и великих заслуга али само толико. Местимично ће можда бити победници али на много више места побеђени. Најзад је посађен тај горски грмек и тешко је однеговати му близанце по белом свету.

Преводиоци такво је наше искуство над овим преоводима које смо разгледали а то је већина превода који постоје преводиоци не успевају ни да спреме два своја главна задатка: да се разабере у такозваној Владичиној филозофији и затим у квалитету једног сасвим особитој језика. Владичина је био мислилац али је изнад тога био мудрац. То

су разни духовни комплекси. Мисао је резултат прокицања и сумам разума и запетог држања те две акције. Мудрост је дар чисто духовникара чији се темељи не виде чији се ход и раст не може контролисати. Мудрост је врста бољанског знања она не расте и не еволуира она јесте. Толико је ипак истакла историја човечанства: да мудрост силази науде жртване по позиву и преображене још за живота. Владика Раде је био спреман да прими велики дар мудрости. Он је био жртван кованомој идеји и те оцњеној мисли је он сам исхранио у себи дапостане већа но што је на Досову била. И био је владика жртван монаху жртван и као човек али нарочито жртван као стваралац и писац. Да би било од Дуче од дела зрелости Владичине да није сметао монах! Био је жртван безаудној пустињи; очи његове су добиле поглед сфинкса. Био је жртван робијавној самоћи без културне светлости. Био је жртван пустим верама у Али палу у Милоша Обреновића у бана Јелачића. Био је жртван нерадосном књижевном раду. Сими Сарајлији је писао: Печатајте Дучу како хоћете, старим или новим правописом и пошљите мени толико и толико примерана а са осталима чините што знате... А од 1847 ме на до смрти своје дакле за четири године дана нерадост је само расла не доживе Владика не прочита једну једину студију или оцјену од какве такве вредности о делу као што је Горски вијенац ни врелу ни хладну ни од песника ни од учесника. "Племи моје сиом мртвијем спава". И тако даље и горе. Ето тај човек и писац тај жртвани човек по опредељењу попео се постепено па и попео на висину преображености још за живота. И са те висине је говорио не мисли него мудрости оно што има надмоћ над свакошмислу и над свакиом правом. Изговара је Владика о стварима последње стварности и спором узак коначним изразом. Што стари Грци учинили са једном епипиком придавањем урезаше је у мрамор ни би смо морали учинити са целим Горским вијенцем. Али ко од преводилаца туђих људи може ући у срж структуре наше народне судбине и нашег народног и још нечитног духа. који засада живи још увек целом снагом својом живи само повезан у језику српском и свега се једвајед уметнички генијално везао и то у Владици Раду. се двапут уметнички генијално везао: у народној песми и у Владици Раду. То су истоветности: језик наш народна песма Горски вијенац. Али како да се странац кроз истоветности кроз врсту порочног круга критички обавести о истоветности. Јако преводилац српске народности и српског матерњег језика узме да пребаци Горски вијенац у

4

туђ облик но ће му на српској страни веровати да је осетио кроз скуп-
туру Његошева језика и но ће му на оној страни веровати да је научио сву
скулптуру туђег језика.

Ужасно је тешко превести последњу стварност

ствари и коначан израз неког уметника и мудраца а како ли Владике Рада
до којег не води никаква историја уметности никоји културни систем никоји
речник. Горски вијенац можда и од прве до последње речи а сигурно на сво-
јим "пурпурним странама" како би казали Енглези, то је ред по ред сама
домаћа суштина сам дефинитивни израз једног у свету слабо познатог језика
ка. Та дефинитивна пуноћа и тешина израза код Владике потсећа некако на
небеско тело које је одасвуд себи равно и савршено. Шта су радили прево-
диоци? Преводили су такве изразне јединице као гноме афоризме са врстом
коштицавог истицања интелектуалне структуре. Али Владика није био интелек-
туалац! Мурдост није интелект него дух. И зато у тим преведеним редовима
нема понекад од Владичина присуства баш ништа. Баш ништа! Баш ништа од
присуства његова духа! Нису преводиоци конгениални Владици ниу ни у нај-
скромнијем смислу речи као конгениални читаоци. Немају моћ да уђу у ње-
гову моћ и даду нам дах и ватру над језичким изразом. "е умеју преводи-
оци говорити говором Владичиним и српским. Говорни израз растварају у
смисао па у симболику траже речник и синтаксу и тако га савлађују. Али
скулптуре онда више нема мишић не центи акт се не види. Јестимично се чи-
талац превода запрепастио како је преводилац просто нанизвао стихове. Навео
речи за речи поклопили се бројеви слогова фраза вели мота је ту код Вла-
дике као и у којој земљи и завад свугде на свету и слава Богу. Промашено!
Као што је оно интелектуално испало коштицаво тако је сад оштет ово опште
испало мекано и меснато. Не чују не виде не пипају не погађају преводио-
ци српски језик Владикана који је сам од мука и од пале са сирћу! То је јези-
к танак и прозрачан а кроз прозрачност се назиру саме алузије. То је
језик пун финих зарезотина које скраица нечег непотребног не сме покри-
ти. Немају појма преводноци да између пер премислити и промислити стоје
два разна Пригорца два племена два искуства Владичина. На могу наслути
ти преводноци да између прославити и оспавити крозку славу стоје зијају
разлике да то нису две ниансе локалног говора него су или схватања него
су две разне судбине две разне сцене у историји ну уметности. Не знају
једном речју да је Владика писао језиком народним односно не знају јадни

не бил да у ованој Владичиној композицији има народна композиција и не
маха. Био пример за народну композицију:

Крв је људска рана наопака

тај стих је пропао у свима преводима које смо гледали. Преводен је као
песничка фигура а стварно је народна мудрост са рељефом у речи наопака
који се не да превести са свима сенкама које српски језик ставља у ту реч
Иза тог једног стиха стоје стотина српска и стоји ритуална сцена. Ко ће
то превести Ко ће дати пун рељеф ако уз наопако не осећања сва
чи крв у српској етици и метафизици Срба. А како тек изгледају преводи
наредних стихова: кад из оног тамно религиозног уздица Владике Данила од
једаред и у неколико стихова свега навуку живи актови из рамена избачене
руке звука оруђа тутава снега међу јунацима:

Крв је људска рана наопака.
На нос нам је почела снакати!
Препунисте мјешину гријеха!
Пуче колањасачевој кобили.

Српски језик велики српски језик који није сведокживота него је саучесник
живота јер је живот. Све дуго причање се скраћује у акту. Као што Господи
дин Бог скраћује и савише ваздан функција у главу мишице краке.

Овиф Ових дана једно стране стиво нас ве
за за Горски вијенац и за аегове преводиоце. Приче Француз: На фронту, нег
де и некад иђаше дуг разговор о томе шта је храброст. Дебатују официри. У
тај мах се јави прост војник и сасвим прост човек. "А шта је ти пријатељу
шћу шта је то храброст?" "Онам. То је кад неки дође и каже: момци ноћас
има то и то дасе изврши". Једна реч. Реч из свести која бележи реч из муш
ког темперамента из плахог поимања шта је служба отаџбини и своје власти
том карактеру. у Владике Рада одговор на питање шта је храброст "кад је
дила отсвуд оклопила" овамав је ево. Борачка заповест у смрт наказа је на
два сасвим различна начина у два аристократска стила посљедње чистоће и
јасноће поезије и херојске генијалности:

Младо жито, навијај класове,
Пређе рока допла ти је жњетва

Та одједареднао да се сва Црна Гора сабила у један упрт прст:

Нека буде борба беспрестана,
Ника буде што бити не може!

Овај последњи стих класичну наву команду поноса и пркоса нисмо ни у једи
ном од разгледаних превода нашли репродукован са опасномћу и лепотом за-

запете стреле и херојске видовитости, коју јој Владика даде. Ни у једном преводу не нађох пошљич који би се могао као што се Владичин може сравнити са речју Грка Хераклита: "Јуку је име живот а дејство смрт". Овде је преводиоце одмора жељне то верујемо проста синтакса и прете рече тога стиха. Увукло се у преводу слабопоћни помоћни глаголи уз глагол увукло се усковни конјунктивни да размекшају тврди индикатив. Код Владике имам само један глагол онај којим се распослужмо над је светлости заповести да изађе. И има заповедни начин само тога глагола самог томе глаголу. Ту се у борачној и војничкој заповести стопило физичко и метафизичко као никада или као никада сам над Срби замисли заповест и каже је својим језиком. Фридрих Шлегел једном на бојном пољу дрекнуо је чувену заповест поколебаним официрима и војницима: "Пси ниједни! Мислите ли ви већито живети!" У тим речима великог Пруса било је заистауине имевеније, духовитости и литерарне и маскарне, било је физике али није било метафизике висости израза који се усправља у ираморни акт у сигнал судбине. При одбрани Београда 1915 те септембра записане су оста биле ове речи заповести у смрт једног мајора: "Врховна команда избрисала је наш пук из бројног става. Наш пук је жртвован за част Београда и отаџбине. Нема те да се бринете за животе своје они више не постоје". Није онако као у Владике Рада али није без метафизике. Владичина заповест могла би важити и пред стројем богова. Она позива у борбу не само херојство него и херојску гениалност. Преводиоци не успеше дати метнути у стихове јер је немаше ни у себи: структуру духа целог народа.